

KÉPESSY IMRE

Az Országbírói
Értekezlet
története
és öröksége

GONDOLAT

Jogtörténeti
Értekezések 61.

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 61.

Sorozatszerkesztő
MEZEY BARNA

KÉPESSY IMRE

Az Országbírói Értekezlet
története és öröksége

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK 61.

A kötet a Magyar Kutatási Hálózat tagjaként az ELTE Magyar Állam- és Jogi történelmi Tanszékén működő HUN-REN–ELTE Jogi történelmi Kutatócsoport programja keretében jelenik meg.

mtajogtortenet.elte.hu

A kötetet lektorálta
HOMOKI-NAGY MÁRIA

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes, írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Szerző, 2023

Olvasószerkesztő (HUN-REN–ELTE Jogi történelmi Kutatócsoport)
Megyeri-Pálffy Zoltán

A borító Morelli Gusztáv *A magyar királyi kúria régi épülete a Ferenciek-terén* című grafikájának felhasználásával készült.
Megjelent Hauszmann Alajos: *A budapesti Igazságügyi Palota* (Budapest, 1897. Pátria) című albumában.

www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
Borítót tervezte Lipót Éva
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 556 504 7
ISSN 0134-0026

TARTALOM

I. PROLÓGUS	11
A vizsgált témakörök vázlatos áttekintése	15
A kutatás módszertana, a felhasznált források áttekintése és a témakör tudományos feldolgozottsága	16
II. TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK	20
1848 „alkotmányos forradalma”	20
<i>Az 1848. évi reformok hatása a magánjogi intézmények változására</i>	25
Az olmützi alkotmány elfogadásához vezető út	29
A magyar igazságszolgáltatás átalakítása 1849-et követően	31
<i>Az olmützi alkotmánynak a jogegység megvalósítására irányuló rendelkezései</i>	35
Az osztrák jog uralmának kezdete Magyarországon	38
III. AZ OKTÓBERI DIPLOMA	45
Az októberi diploma előzményei és megalkotása	45
<i>A magyar közjogi aspirációk és az októberi diploma</i>	48
Vármegyei mozgalmak 1860–1861 fordulóján	53
IV. AZ ORSZÁGBÍRÓI ÉRTEKEZLET	59
Az országbíró személye	59
Az Országbírói Értekezlet összehívásának célja	64
Az értekezlet résztvevői	73
Az általános tanácskozások során megszületett alapelvek	78
<i>A rendi jog Scyllája és az osztrák jog Charybdise</i>	83
Az alválasztmányok megalakulása	93

V. „OCTROY VAGY NEM OCTROY?”	95
A polgári törvény feletti vita	95
<i>Visszaállíthatóak-e változtatás nélkül a magyar öröklési szabályok?</i> ²	98
<i>Milyen tartalmú javaslatot fogalmazhat meg az Országbírói Értekezlet?</i>	101
<i>Deák Ferenc utolsó felszólalása</i>	106
<i>A közvetítő javaslat megalkotása</i>	107
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok egyéb rendelkezései	110
<i>Árvaügy</i>	110
<i>A törvénykezési szervezetre, polgári eljárásra és a telekkönyvre vonatkozó rendelkezések</i>	111
<i>Bányajog</i>	113
<i>A váltó-, csőd- és kereskedelmi jogi tárgyú törvények vonatkozásában született javaslat</i>	113
<i>Sajtójog</i>	115
<i>Úrbéri viszonyok rendezése</i>	116
<i>Büntetőjog</i>	117
Az Országbírói Értekezleten elfogadott alapelvek érvényesülése az egyes jogterületek vonatkozásában	120
Az értekezlet zárása	121
VI. AZ IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK	123
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a birodalmi minisztertanács napirendjén	123
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a képviselőház asztalán	132
<i>Az Országbírói Értekezlet munkálatának elfogadása mellett felsorakoztatott érvek</i>	135
<i>Az Országbírói Értekezlet munkálatának elfogadása ellenében felhozott érvek</i>	143
<i>Értelmezési kérdések a szavazás eredményéről</i>	147
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a főrendiház előtt	149
Az Országbírói Értekezlet munkálata a birodalmi minisztertanács napirendjén – második felvonás	152
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellege	157
<i>Iniciatívák</i>	158
<i>Az Országbírói Értekezlet tanácskozásai során megfogalmazott álláspontok</i>	160
<i>A jogtudomány utólagos értékelése</i>	162
<i>Összegzés</i>	168

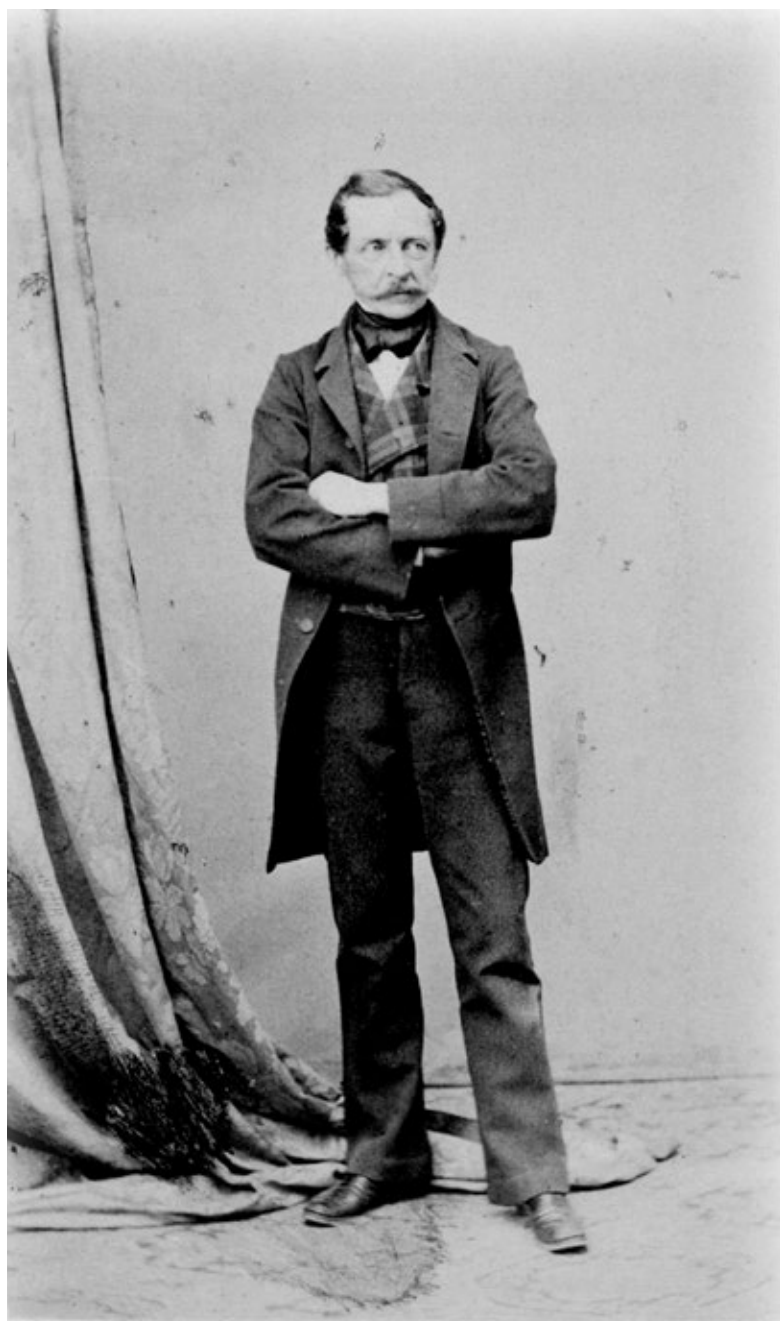
VII. AZ ORSZÁGBÍRÓI ÉRTEKEZLET HATÁSA	
ERDÉLYRE ÉS HORVÁT-SZLAVÓNORSZÁGRA	170
Az októberi diploma elfogadásának következményei	
az igazságszolgáltatás tükrében	172
Az erdélyi törvénykezési bizottmány	176
<i>A polgári eljárásjog kérdése</i>	181
<i>A törvénykezési értekezlet javaslatai</i>	190
<i>Az egyes jogterületek vonatkozásában megfogalmazott javaslatok</i>	193
A Főkormányshé felirata az erdélyi törvénykezés tárgyában	194
<i>Kitekintés: a száz universitas által megfogalmazott javaslatok</i>	196
Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok sorsa Erdélyben	197
Következtetések	200
Az Országbírói Értekezlet munkálatának hatása	
Horvát-Szlavónországra	201
<i>A polgári átalakulás hatása az igazságszolgáltatásra</i>	202
<i>A báni konferencia összehívása</i>	206
Az osztrák jogszabályok kérdése a szábor napirendjén	208
<i>A törvénykezési bizottság javaslatai</i>	209
Következtetések	213
VIII. AZ IDEIGLENES TÖRVÉNYKEZÉSI SZABÁLYOK	
FELÜLVIZSGÁLATÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK	215
A magyar igazságszolgáltatás helyzete a provizórium bevezetését	
követően	215
<i>A kereskedelmi jog egységesítésére</i>	
<i>és az ABGB ismételt hatálybaléptetésére irányuló törekvések</i>	
1861 és 1863 között	217
A váltójog tárgyában összehívott Országbírói Értekezlet	221
<i>A kereskedők érvei a váltófogság visszaállítása mellett</i>	225
<i>A résztvevő bírák álláspontja</i>	227
<i>Az értekezlet lezárása</i>	231
Új országbíró – új javaslat	232
Intermezzo: Anton Ryger indítványa	237
Zichy Hermann főkancellár igazságügyi reformtervezete	238
<i>A tervezett igazságügyi reform alapelvei</i>	241
<i>A reform elfogadásának esélyei</i>	242
Kitekintés: az Országbírói Értekezlet munkájának megítélése	
az 50. évforduló alkalmával	246

IX. ÖSSZEGZÉS	251
FELHASZNÁLT FORRÁSOK JEGYZÉKE	261
FÜGGELÉK	285
Ghyczy Kálmán emlékiratainak az Országbírói Értekezletre vonatkozó része	285
JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK	287

Családomnak

*Graf Georges Apponyi.
Iudex Curiae.*

I. PROLÓGUS

Az 1861. január 23. és március 4. között ülésezett Országbírói Értekezlet tanácskozásainak eredményeként megalkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat napjainkig a magyar jogfejlődés meghatározó dokumentumaként tartjuk számon. A másfél hónapos munka eredményeként megalkotott, hangsúlyozottan átmenetinek szánt normák ugyan közel sem voltak tökéletesek, de egy sorsfordító pillanatban elősegítették a magyar jogrendszer újjászületését, és a lehetőségekhez mérten igyekeztek e nagy horderejű változást a jobbiztonság és a magánérdekek sérelme nélkül végrehajtani.

A gróf Apponyi György¹ által összehívott testület sok szempontból magán viselte 1860 és 1861 fordulójának nyomait. A *forradalom és kiegyezés választóján*² saját jövőjét kereső Magyarország politikai elitje, illetve a birodalmi egység 1850-es évek szerinti felfogását épphogy feladó, de a kiegyenlítésre még fel nem készült *uralkodó* egyaránt szükségesek voltak az értekezlet egybehívásához. Szót kell ejteni az egyre erőteljesebben kibontakozó vármegyei ellenállásról, miután a hazai törvényhatóságok többsége a korabeli közhangulatnak megfelelően nem kívánta elfogadni a *Gesamtstaat* megvalósítására irányuló 10 éves periódust követően az októberi diplomában³ Magyarországnak

¹ Gróf Apponyi György életének 1848-ig terjedő feldolgozása Czinege Szilvia nevéhez köthető. Lásd CZINEGE Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré*. PhD-értekezés. Debrecen, 2013. Debreceni Egyetem. Továbbá uő: Gróf Apponyi György a kortársak szemével. *Történelmi Szemle*, 2018. 4. sz. 1–14. p.; Gróf Apponyi György a politikus hivatalnok – kancellár és kancellária a reformkor végén. *Századok*, 2012. 146. sz. 609–652. p. Az előző oldalon látható fényképet Ludwig Angerer készítette az egykori országbíróról, amely a néhai Albert herceg, Viktória királynő férjének gyűjteményébe tartozik. A Royal Collection Trust jóvoltából elérhető a következő hivatkozáson keresztül: <https://www.rct.uk/collection/search#/1/collection/2913745/gyoumlrgy-apponyi-1808-99>

² SZABAD György: *Forradalom és kiegyezés választóján 1860–61*. Budapest, 1967. Akadémia Kiadó.

³ *Oktober-Diplom vom 20. Oktober 1860*. RGBl. Nr. 226. Közli BERNATZIK, Edmund: *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Wien, 1911. Manz, 223–228. p.

kijelölt helyet, egyértelművé téve: 1848-at tekinti az egyetlen törvényes alapnak, amelyhez hajlandó visszatérni. Az Országbírói Értekezlet tanácskozásait az első pillanattól kezdve a magyar jogrendszer az 1850-es években ért változások determinálták, amelyek megítélése azért vezetett élénk vitákhoz, mert a magyar közjog szabályaival ellentétesen behozott jogi normáknak köszönhetően jutott a hazai jogélet olyan, 1861-re nélkülözhetetlen intézményekhez, mint a telekkönyv – arról nem is beszélve, hogy az ausztriai általános polgári törvénykönyv (ABGB) olyan alapot kínált a honpolgárok számára, amely egyértelműen fejlettebb volt az 1848 előtti magánjogi intézményeinknél.

A hazai igazságszolgáltatás rendezésével kapcsolatos kérdések 1861-ben nem kerültek igazán reflektorfénybe, hiszen mind a bécsi politikusok, mind a magyar államférfiak elsősorban a „nagy közjogi kérdések” megoldására fókuszáltak. 1860/61 fordulóján az Ausztriával való közjogi kapcsolatok rendezése mellett megnyugtató válaszokat kellett találni a nemzetiségi kérdésre.⁴ Új alapokra kellett helyezni a horvát–magyar kapcsolatrendszert, és rendezni kellett az Erdéllyel 1848-ban kimondott unió ügyét (amelyet az októberi diploma nem ismert el). Ott volt még az áprilisi törvények kérdése, amellyel kapcsolatban az uralkodó 1861-ben még nem mutatkozott kompromisszumkésznek. E problémák megoldása önmagában is komoly kihívás elé állította a korszak államférfiait, ráadásul ezekkel az októberi diploma árnyékában kellett szembenézni, amelynek fogadtatása korántsem volt olyan örömteli, mint ahogy azt annak bécsi megalkotói remélték. Mindezen szempontok eredményeként a hazai törvénykezéssel összefüggő kérdések hátrébb sorolódtak a közvéleményben.

Ehhez mérten tekinthetjük igazán jelentősnek az Országbírói Értekezlet örökségét, mivel a magyar önállóság kivívása terén a törvénykezés⁵ kapcsán sikerült elérni az első fontos győzelmet. Ismerünk olyan szakirodalmi álláspontot, amely az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotásában egyfajta „igazságügyi kiegyezést” lát,⁶ de az értekezlet résztvevői valójában nem a

⁴ András Dorottya megállapítása szerint Deák és Eötvös nemzetiségekkel kapcsolatos aggodalmához hozzájárult, hogy 1867-ben váltak ismertté a statisztikus Fényes Elek publikációi, amelyeknek köszönhetően a magyar közélet vezető szereplői megdöbbenve szembesültek azzal, hogy a részletes adatgyűjtés szerint a magyar korona országaiban a magyarok arányszáma mindössze 37,4 százalékot tett ki. Lásd ANDRÁSI Dorottya: Az 1868-as nemzetiségi törvény és a magyar–horvát kiegyezés. *Erdélyi Jogélet*, 2020. 2. sz. 142. p. A hivatkozott mű FÉNYES Elek: *A Magyar Birodalom nemzetiségei és ezek száma vármegyék és járások szerint*. Pest, 1867. Eggenberger, 32–77. p. Lásd továbbá SOKCSEVITS Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig. Szomszéd népek történelme*. Budapest, 2011. Mundus Novus, 370–372. p.

⁵ „törvénykezési”: bíróság előtti pörlekedésre, pörös eljárásra vonatkozó. Lásd CZUCZOR Gergely – FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. VI. kötet. Pest, 1874. Emich Gusztáv, 451. p.

⁶ Szladits Károly 1904-ben írt munkájában tűnt fel e fogalom először, a Deák Ferenc születésének 100. évfordulójára írt megemlékezésében. Lásd SZLADITS Károly: Deák Ferenc és mai magánjogunk. *Jogtudományi Közöny*, 1903. 42. sz. 348–351. p. Megjelenik a Csizmadia Andor, Kovács Kálmán, Asztalos László által jegyzett magyar állam- és jogtörténeti tankönyvben is, ahol azt

magyar törvényeket egyeztettek az osztrák jogszabályokkal, hanem olyasfajta alkotmányos alapelvek mentén vizsgálták a magyar törvények visszaállításának lehetőségét, mint a jogfolytonosság,⁷ a törvényesség, a jogegyenlőség biztosítása, vagy épp a magánszemélyeket megillető jogok védelme.

E folyamat eredményeként több vitatható döntés született, amelyet nem kevesen kértek számon az értekezlet által javaslatba hozott *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok*on. Erre tekintettel megkerülhetetlennek látom annak vizsgálatát, hogy milyen mozgástérrel rendelkezett az Országbírói Értekezlet, hiszen már annak összehívását megelőzően deklarálták egyes vármegyék,⁸ hogy az újjászervezett törvényszékeiken a jövőben csakis a magyar törvények alapján születhetnek ítéletek.⁹ Az ország legkiválóbb jogásza 1861. január 23-án számos megválaszolásra váró kérdéssel találták magukat szemben: miben is áll a tanácskozások célja? Mire jogosította fel őket a (törvényesen még meg nem koronázott) uralkodó, amikor az értekezlet összehívásáról döntött? Mitévők legyenek, ha az 1848 előtt megalkotott törvényi rendelkezések nem alkalmazhatóak a megváltozott viszonyokra? És végezetül: törvényhozói hatáskör hiányában milyen szabályokat hozhatnak javaslatba?

A legnagyobb tehertételt az ősiség képezte, amelynek eltörlését Széchenyi István¹⁰ három évtizeddel korábban előirányozta. 1848 tavaszán az „utolsó rendi gyűlés” törvénybe foglalta a magyar magánjog egyik legmeghatározóbb jogintézményének megszüntetését, de az 1848. évi XV. törvénycikk megalkotóinak arra már nem maradt idejük, hogy a múlt eltörlése mellett hidat képezzenek a jövő irányába.¹¹ A modern magyar magánjog alapjainak lerakása az 1850-es években működő birodalmi kormányzat feladatává vált. Az ekkoriban hatályba

---

olvashatjuk, hogy e rendelkezések a magánjogban előkészítették az a kompromisszumot, amelyet aztán a kiegyezés közjogilag is megvalósított. Lásd CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar Allam- és Jegtörténet*. Budapest, 1975. Tankönyvkiadó, 458. p. E tankönyv későbbi, átdolgozott változata úgy tekint az ITSZ-re, ami azt a „kompromisszumot tükrözi, amely az osztrák és a magyar uralkodó osztályok között jött létre a „magyar jog” és a tényleges gazdasági szükségletek áthidalásaként.” Emellett a szerzők úgy látják, hogy e rendelkezések teremtették meg a jogfolytonosságot a 1848. évi és az azelőtt törvényekkel, és e szemlélet teremtett áthidaló megoldás az 1848. évi törvények és a 1867. évi kiegyezés között. Lásd CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar Állam- és Jegtörténet* (átdolgozta Horváth Pál és Stipta István). Budapest, 1998. Nemzeti Tankönyvkiadó, 380. p.

⁷ KISS Albert: Az Országbírói Értekezlet félszázados évfordulójához. *Jogtudományi Közlöny*, 1911. 4. sz. 37. p.

⁸ Lásd KECSKEMÉTHY Aurél: *Vázlatok egy év történelméből (1860 október huszadikától 1861 októberig)*. Pest, 1862. Emich Gusztáv, 64–66. p.

⁹ Lásd HU-MNL-OL-O 125. Országbírói Hivatal. 30. sz. Fejér vármegye közönsége üdvözlő irata az országbíróhoz melyben egyszersmind az országbírói értekezlet útján netán hozandó törvények ellen óvat tesz. 1861. március 13. 123. p.

¹⁰ Lásd SZÉCHENYI István: *Hitel*. Pest, 1830. Pétrózi Trattner és Károlyi István.

¹¹ RADY, Martyn: *Customary Law in Hungary. Courts, Texts, and the Tripartitum*. Oxford, 2015. Oxford University Press, 228. p.

léptetett jogszabályok alkotmányos rangot sosem igényelhetek maguknak, de a feudális viszonyok lebontásában és a polgári átalakulásban betöltött szerepük elvitatathatatlanná vált. Így, amikor az Országbírói Értekezletet összehívták, az ország legkiválóbb jogászaiknak utat kellett találniuk az 1848. évi eszmékkel szemben álló rendi magyar jog *Scyllája*, és modernitás jegyével rendelkező, ámde alkotmányellenesen bevezetett osztrák törvények *Charybdis*e között.¹²

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásához hosszú és rögzös út vezetett. Két „felvonásban” tárgyalt róla a Rainer főherceg nevével fémjelzett, de valójában Anton Schmerling államminiszter által vezetett birodalmi minisztertanács. A javaslat nem csak itt nézett szembe komoly opposícióval: a képviselőház plénuma előtt zajlott vita is eléggé heves volt, és egészen 1861 júliusáig Ferenc József is vonakodott az elfogadásától. A *négy hónapra szánt munkálatban*¹³ foglalt szabályok végül éveken keresztül képezték a hazai törvénykezés zárókövét, miután – törvényesen megkoronázott király hiányában – a magyar országgyűlés egészen 1867-ig nem kezdhetett neki a törvényalkotói munkának.¹⁴ Az sem mellékes, hogy eközben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok hiányosságait a gyakorló jogászok a jogtudomány jeles képviselőivel karöltve igyekeztek pótolni.¹⁵

Annak ellenére, hogy a jelesebb évfordulók alkalmával megemlékeztek az Országbírói Értekezlet jelentőségéről, a testület működésének átfogó bemutatását célul tűző tudományos mű Magyarországon máig nem született.¹⁶ Az eddigi kutatások inkább az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok, azon belül egyes részterületek elemzésére irányultak,¹⁷ és kevésbé fókuszáltak az azokat megalkotó testületre, vagy éppen az ITSZ elfogadásának részletes bemutatására, illetve e folyamat elemzésére.

¹² MEZEY Barna: Horvát Boldizsár az Országbírói Értekezleten. *Jogtörténeti Szemle*, 2005. 3. sz. 34. p.

¹³ *Sürgöny*, 1863. április 11. 1. p.

¹⁴ RADY 2015. 229–230. p.

¹⁵ Példaként szolgálhat Pauler Tivadar több kiadást megélt műve. PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*. Pest, 1864. Pfeiffer Ferdinánd. A kérdés magánjogi vonatkozásaihoz lásd továbbá HOMOKI-NAGY Mária: A nemesi magánjog szabályainak tovább élése a neoabszolútizmus idején. In MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó, 130–140. p.

¹⁶ Lásd BATHÓ Gábor – LOSONCZI Eszter: *A magyar jogtörténet válogatott bibliográfiája 1560–1860*. Budapest, 2016. ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. Szlovákiában 2014-ben jelent meg egy monográfia, amelynek középpontjában az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok állnak. Lásd GÁBRIS, Tomáš: *Dočasně súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava, 2014. Wolters Kluwer.

¹⁷ MESZER Artur: *Országbírói értekezlet (21. és 156. §) és Osztrák polgári törvénykönyv*. Budapest, 1897. Politzer, 5–9. p.

A vizsgált témakörök vázlatos áttekintése

Az Országbírói Értekezlet tárgyalása köztörténeti síkon elválaszthatatlan az októberi diplomától, annak kontextusba helyezése igényelte az 1848. évi események, illetve az 1850-es években létezett *absolut hatalom*¹⁸ közjogi lényegének vázlatos bemutatását. A téma feldolgozása kapcsán megkerülhetetlennek láttam az 1850-es években a magyar jogrendszert ért változások áttekintését. Az sem érdektelen, hogy a bécsi kormányzat milyen módon kívánta megvalósítani az Osztrák Császárságon belüli jogegységet. Az Országbírói Értekezlet tárgyalásain folytonos utalások történtek a közhangulatra, illetve a törvényhatóságok intézkedéseire, így nem tekinthettem el a vármegyei mozgalmak vázlatos bemutatásától, amelyek a diplomát elutasítva, az 1848. évi alapokhoz való maradéktalan visszatérés gondolatához ragaszkodtak. Mindez a törvénykezés körében a *magyar törvények maradéktalan visszaállítására*¹⁹ irányuló törekvésekben manifesztálódott, főként Pest vármegyében, ahol a neoabszolutizmus idején²⁰ bevezetett jogszabályok mielőbbi hatályon kívül helyezéséhez képest kis híján a *birtok biztonsága, illetve a magánjogi viszonyok folytonossága és állandósága*²¹ is háttérbe szorult.

Jelen kötet középpontjában a gróf Apponyi György által vezetett testület működésének, tanácskozásainak, illetve az azok eredményeként megjelenő javaslatoknak közjogi szempontú elemzése áll. Az *országbírói tanácskozmány* történetének bemutatása kapcsán megkerülhetetlennek láttam az értekezlet összehívását elrendelő császári kézirat elemzését. E dokumentum, egybevetve a történelmi kontextussal, illetve a fennmaradt emlékiratokkal, választ adhat arra az ez idáig kevésbé érintett kérdésre, hogy miben összpontosult az Országbírói Értekezlet összehívásának eredeti célja, és ez változott-e az 1860. október 20-tól a tanácskozások tényleges megkezdéséig tartó időszakban. Az előzményekhez tartozó utolsó problémakört az országbírói méltóság betöltésével kapcsolatos kérdések tisztázása jelentette.

Az Országbírói Értekezlet első két napja során lefolytatott tanácskozásokból az egyes alválasztmányok számára irányadó alapelvek meghatározására irányuló folyamatot emelem ki, majd rátérek az öröklési jogi rendelkezések feletti vita

¹⁸ Korabeli elnevezéssel élve. RADY, Martyn: *A Habsburgok. A világ urai*. Budapest, 2022. Helikon, 266. p. Lásd továbbá RÁTH György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában*. Első kötet. Pest, 1861. Landerer és Heckenast, (a továbbiakban OBÉ jkv. 1861. I. kötet.) 43. p.

¹⁹ A kötetben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok szövegét figyelembe véve, illetve a korabeli magyar szóhasználat alapján használom e frázist, amivel kapcsolatban ki kell emelni, hogy ezalatt természetesen nemcsak a magyar törvények, hanem általánosságban véve a magyar jogi normák visszaállítását értették, amelyek 1848-ig jelentős részben szokásjogi jellegűek voltak.

²⁰ A neoabszolutizmus értelmezéséhez lásd RÉVÉSZ László: *Die Bedeutung des Neoabsolutismus für Ungarn. Donauraum*, 1969. 3. sz. 142–159. p.

²¹ Az *országbírói értekezlet előleges tanácskozásai*. OBÉ jkv. 1861. I. kötet. 6. p.

elemzésére. Az 1848. évi XV. törvénycikk által okozott hézag következtében a közjogi és magánjogi elvek összeütközése elkerülhetetlen volt, ezért esett választásom a tárgyalások ezen részének bemutatására.²² A fejezet zárásaként áttekintem az értekezet munkálatában szabályozott egyéb jogterületeket vizsgálva, hogy mennyiben tudtak érvényesülni a magyar törvények visszaállítását célzó erőfeszítések, illetve ezek milyen következménnyel jártak.

Az Országbírói Értekezet által megfogalmazott javaslatok elfogadásának menetét a hazai szakirodalom még nem dolgozta fel. E folyamatot az elérhető levéltári forrásokra, a minisztertanácsi és az országgyűlési jegyzőkönyvekre, valamint a memoáriródalomra támaszkodva mutattam be. A dolgozat közjogi fókuszát tekintve megkerülhetetlennek láttam az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegének vizsgálatát.

Az utolsó két fejezetben azt a kérdést járom körül, hogy kimutatható-e az Országbírói Értekezet munkálatának hatása Erdélyre, illetve Horvát-Szlavónországra. Végezetül ismertetem az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló 1861 és 1865 közötti törekvéseket.

A kutatás módszertana, a felhasznált források áttekintése és a témakör tudományos feldolgozottsága

A történelmi előzmények tárgyalása során a pozitívista, kronologikus eseménytörténeti módszert alkalmaztam. Az értekezet által összeállított javaslatok értékelésénél a leíró mellett a szubjektív teleologikus módszertan került előtérbe a megfogalmazott álláspontok egységbe rendezésére. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegének meghatározásakor a dogmatikus, elemző módszertanra támaszkodtam. Az Erdéllyel és a Horvát-Szlavónországgal kapcsolatos fejezetekben a törvénykezéssel kapcsolatosan megfogalmazott javaslatok elemzése során a komparatív módszer alkalmazására törekedtem. Ez főként Horvát-Szlavónország kapcsán vált hangsúlyossá, miután az 1861. évi szabornak nem kellett olyasfajta alkotmányos korlátokkal megküzdnie, mint a Magyarországon és Erdélyben összehívott értekezetnek.

Az Országbírói Értekezet működésének vizsgálata tekintetében megkerülhetetlen kiindulópontnak számít a Ráth György gondozásában *Az országbírói értekezet a törvénykezés tárgyában* címmel 1861 októberében kiadott

²² Találó ezügyben Kiss Albert 1911-ben írt megemlékezése, amelyben azt olvashatjuk, hogy az Országbírói Értekezetre hárult „megtalálni az Ariadne-fonalat, a mely a jogi zűrzavar labirintusából kivezet”. Kiss 1911. 37. p.

kétkötetes munka, amelyre Márkus Dezső az értekezlet határozatainak csaknem hiteles anyaggyűjteményeként hivatkozik. A kiadvány nemcsak a tanácskozások szó szerint vezetett jegyzőkönyvét tartalmazza, hanem az egyes alválasztmányok által kidolgozott javaslatokat is.²³ (Utóbbiak megtalálhatóak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Magyar Udvari Kancellária anyagai között.)²⁴

Az egyes kérdések tárgyalása során a fellelhető szakirodalmi források feldolgozása mellett kiemelt figyelmet fordítottam az elérhető elsődleges forrásokra. Az Országbírói Hivatal 1861 és 1869 közötti, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található iratainak jelentős része megsemmisült, de a fennmaradt iratok egy része²⁵ is értékesnek bizonyult az Országbírói Értekezlet működésének rekonstruálása során. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok kötelező zsinórmértékké válásához vezető út bemutatása során a bécsi minisztertanácsai jegyzőkönyvek, illetve az országgyűlési naplók vizsgálatára támaszkodtam. A történeti hűség érdekében a memoárirodalmat is felkutattam, hiszen a kortársak által vezetett naplók, illetve az általuk írt emlékiratok olyan tényeket, információkat, véleményeket is megőriztek, amelyek a hivatalos dokumentumokba nem kerültek be. Apponyi György sajnos nem írt emlékiratokat (igaz, néhány levele fennmaradt),²⁶ de a Ghyczy Kálmán, Vay Miklós, Lónyay Menyhért, illetve Szőgyény-Marich László²⁷ által hátrahagyott iratok, levelek, naplók fontos adalékokkal szolgáltak az 1861. évi értekezlet működésének bemutatásához.

A szakirodalmi forrásokra áttérve, az 1849 és közötti 1861 időszak alkotmánytörténetileg releváns változásainak ismertetésében főként Berzevichy Albert, Szabad György, Hanák Péter, Deák Ágnes és Gergely András

²³ MÁRKUS Dezső: *Magyar Jogi Lexikon hat kötetben. V. kötet.* Budapest, 1904. Pallas Rt., 717. p.

²⁴ HU-MNL-OL-P szekció 1830 6. tétel Országbírói Tanács értekezletének iratai. Az alválasztmányi javaslatához 1–34. p., a telekkönyvekre vonatkozó javaslatához 229–234. p., 235–254. p., 269–274. p., a közvetítő javaslatához és a peres eljárás szabályozása tekintetében készült javaslatához 299–326. p.; illetve HU-MNL-OL-P szekció 1830. 6. tétel Országbírói Tanács értekezletének iratai.

²⁵ Minthogy gróf Apponyi György nyitotta meg nádor hiányában az országgyűlést, illetve látta el a főrendiház elnöki teendőit, az Országbírói Hivatal fennmaradt iratainak meghatározó része az 1861. évi országgyűléshez kapcsolódik. Lásd HU-MNL-OL-O 125. 4919. 201–202. p. HU-MNL-OL-O 125. 4922. 203–204. p.

²⁶ Lásd HU-MNL-OL-P 90-5.-e-2.; HU-MNL-OL-P 1830-10.-4.; Apponyi György levele Szentiványi Vincéhez HU-MNL-OL-P 1873-3.-98.-a; Szentiványi Vince válaszfogalmazványa Apponyi Györgynek HU-MNL-OL-P 1873-3.-98.-b; Desseffy Emil levelei Apponyi Györgyhez HU-MNL-OL-P 90-5.-d-1.

²⁷ Szőgyény-Marich László (1806–1893) császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, országbíró, az Országbírói Értekezlet működésének időszakában a magyar királyi udvari alkancellár működött, báró Vay Miklós vezetése alatt. Emlékirataihoz Lásd SZŐGYÉNY-MARICH László: *Idősb Szőgyény-Marich László országbíró emlékiratai. Harmadik kötet 1860–1861.* Kiadja fia. Budapest, 1918. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája

munkásságára támaszkodtam, míg az Országbírói Értekezlet működésében kardinális szerepet játszó vármegyei mozgalmak bemutatásában komoly segítséget nyújtottak Stipta István művei. Az 1850-es években bekövetkezett bírósági reformok megismerésében Varga Endre, Degré Alajos és Stipta István közleményei mellett a legfrissebb kutatási eredményeket is hasznosítottam (Balogh Judit, Papp László és Pétervári Máté).

Az osztrák jognak a magyar jogrendszerre gyakorolt hatását illetően megkerülhetetlenek Grosschmid Béni és Szladits Károly művei, utóbbi külön monográfiában vizsgálta az ABGB szerepét a hazai magánjog fejlődésében. Elévülhetetlen érdemeket szerzett e kérdéskör feldolgozásában Homoki-Nagy Mária, aki levéltárban végzett kutatásaira támaszkovva, konkrét jogeseteken keresztül mutatta be számos tanulmányában a korabeli magánjogi intézmények tényleges működését.

Az osztrák történészek és jogtörténészek közül Stefan Malfèr, illetve Christian Neschwara munkássága bír komoly relevanciával. Előbbi nevéhez köthető az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek kritikai kiadásának közzététele. Christian Neschwara – Malfèr kutatási eredményeit is hasznosítva – a 2010-ben megjelent terjedelmes művében komplex módon mutatta be az ABGB sorsát a Szent Korona országában.

Utalni kell Tomáš Gábriš *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861. Monografická štúdia a historickoprávny komentár* című kötetére, amely a világon az első monografikus alkotás, amely az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok bemutatása mellett az Országbírói Értekezlet bizonyos aspektusainak ismertetésére fókuszált. A szerző célja azon jogforrás bemutatásában rejlett, amely Szlovákiában még az elmúlt években is felbukkant egyes bírói ítéletek indokolásában.²⁵ Az ő munkájának egyik, de nem kizárólagos érdeme, hogy tartalmazza az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok szlovák nyelvű fordítását, egyszerűbbé téve a szlovák jogászok és jogtörténészek számára e jogforrás megismerhetőségét.

Jelen kötet a hazai jogtörténeti szakirodalomban elsőként mutatja be az Országbírói Értekezletnek Erdélyre, illetve Horvát-Szlavónországra gyakorolt hatását. Erdély vonatkozásában – miután a vonatkozó levéltári források jelentős része megsemmisült – főként azokra a korabeli folyóiratokra²⁹ támaszkodtam, amelyek az utókor számára megőrizték a Kolozsvárott működött *törvénykezési értekezlet* tanácskozásainak jegyzőkönyveit, a nagyszebeni szász

²⁵ Lásd a 2Sžr/4/2019. számú ügyben hozott ítéletet <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/1305e5f7-44ee-4715-84f7-5199bf933696%3A5f43d36b-fcf2-459b-bf74-6b09ca1c251f>

²⁹ *Kolozsvári Közlöny*, 1861. évf. 119., 120., 123., 142., 145., 146., 147., 151., 152., 153., 156., 157., 159., 164., 165., 177., 179. sz.; *Kronstädter Zeitung*, 1861. évf. 94. sz., *Korunk*, 1861. évf. 158., 159., 180. sz.

universitas anyagaihoz hasonlóan. Releváns információkkal szolgáltak továbbá a korabeli okmánytárak és egyéb hivatalos kiadványok. Horvát-Szlavónország kapcsán a szábor által felállított bizottság tevékenységének, illetve az általa megfogalmazott javaslatok sorsának bemutatásához az 1861. évi szábor jegyzőkönyvét vettem alapul. A másodlagos forrásokat illetően a jelenkori horvát jogtörténészek közül főként Dalibor Čepulo műveit vizsgáltam, de törekedtem a tárgyalt korszakhoz időben közelebbi álláspontok bemutatására is. Ebben segítséget jelentett Ivan Maurović tanulmánya, aki 60 év távlatából ítélte meg az ABGB hatását, míg a történelmi kontextus tekintetében Heka László írásait vettem alapul.

Az utolsó fejezetben a minisztertanácsi jegyzőkönyvek, Christian Neschwara és Stefan Malfèr³⁰ írásai mellett a korabeli jogi és politikai publicisztikára támaszkodva mutattam be az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló törekvéseket; valamint kitekintést tettem az 1840. évi váltótörvény visszaállításából eredő elégedetlenség okán összehívott „második” Országbírói Értekezletre – ahol jogi, társadalmi és gazdasági érvek egyaránt összecsaptak.

³⁰ Stefan Malfèr mutatta be elsőként az ABGB ismételt magyarországi hatálybaléptetésére irányuló törekvéseket. Lásd MALFÈR, Stefan: Das österreichische Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch in Ungarn zur Zeit des „Provisoriums“ 1861–1867. *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 1992. 14. sz. 32–44. p.